

ВПЛИВ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ НА ЗАГАЛЬНОЕКОНОМІЧНУ ДИНАМІКУ У КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ УКРАЇНИ

THE FOREIGN INVESTMENTS' INFLUENCE ON THE GENERAL ECONOMIC DYNAMICS IN THE CONTEXT OF INVESTMENT ATTRACTIVENESS FORMATION OF UKRAINE

Здійснено оцінку впливу іноземних інвестицій на загальноекономічні процеси за період 2000-2017 рр. шляхом побудови економетричної моделі. Систематизовані основні проблеми іноземного інвестування в національній економіці та визначені можливості активізації залучення прямих іноземних інвестицій для розвитку України. Сформульовано та перевірено наукову гіпотезу про визначальний вплив іноземних інвестицій на загальноекономічні процеси в країні. Обґрунтовано висновок про доцільність селективного підходу до стимулювання іноземного інвестування національної економіки з метою захисту національних інтересів.

Ключові слова: іноземні інвестиції, інвестиційна діяльність, інвестиційна привабливість, національна економіка.

Оценено влияние иностранных инвестиций на общеэкономические процессы за период 2000-2017 гг. с использованием эконометрической модели. Систематизированы основные проблемы иностранного инвестирования в национальной экономике и определены возможности активизации привлечения прямых иностранных инвестиций для развития Украины. Сформулированы и проверено научную гипотезу об определя-

ющем влиянии иностранных инвестиций на общеэкономические процессы в стране. Обоснован вывод о целесообразности селективного подхода к стимулированию иностранного инвестирования национальной экономики с целью защиты национальных интересов.

Ключевые слова: иностранные инвестиции, инвестиционная деятельность, инвестиционная привлекательность, национальная экономика.

The impact of foreign investments on the general economic processes for the period 2000-2017 was estimated by constructing an econometric model. The main problems of foreign investment in the national economy have been systematized and the possibilities of intensifying the attraction of foreign direct investment for the development of Ukraine have been identified. The scientific hypothesis on the determining influence of foreign investments on the country's economic processes is formulated and tested. The conclusion about the feasibility of a selective approach to stimulate foreign investment of the national economy in order to protect national interests.

Key words: foreign investments, investment activity, investment attractiveness, national economy.

УДК 330:332; 338.2

Якушко І.В.

здобувач

Причорноморський науково-дослідний інститут економіки та інновацій

Постановка проблеми. В умовах сьогодення, коли розвиток національної економіки, підвищення її конкурентоспроможності та досягнення економічного зростання забезпечується за рахунок інвестицій у нові технології та процеси комплексної модернізації країни, особливо гостро постають питання зміни пріоритетів інвестиційних інтересів основних суб'єктів економіки у контексті активізації інтеграційних процесів та доступу до глобальних потоків знань та розвитку високих технологій. До прикладу у структурі інвестиційних пріоритетів розвинених країн понад 60% складають інвестиції у нові технологічні процеси (аналогічний показник для національних пріоритетів інвестування не перевищує 12% та має тенденцію до зменшення [1, с. 11]. Таким чином, позитивним аспектом інтеграційних процесів у загальносвітових тенденціях без сумніву є зміщення акцентів в оцінці інвестиційної привабливості на користь високотехнологічних видів діяльності. Разом з тим, неконтрольовані потоки інвестицій без урахування внутрішньо національних інтересів в межах країни спроможні позбавити економіку країни важливих переваг у досягненні у довгостроковій перспективі конкурентоспроможності на світових ринках та втрати позицій навіть на внутрішньому ринку. Саме аспект пошуку науково обґрунтованого

компромісу між національними інтересами реципієнтів та конкурентними інтересами інвесторів дедалі більшої уваги набувають у наукових дослідженнях та стають однією з найбільш актуальних проблем розвитку економіки будь-якої країни, особливо з позицій розкриття питання формування її інвестиційної привабливості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Понад півсторічне дослідження впливу інвестиційної діяльності на розвиток економіки в розвинених країнах дало змогу сформулювати достатній та ґрунтовний методологічний фундамент і отримати емпіричні докази важливості інвестицій для активізації позитивних структурних зрушень в національних економіках. В останні роки активних трансформаційних зрушень під впливом технологізації суспільного відтворення у більшості наукових досліджень увага концентрується на питаннях взаємозв'язку між інвестиціями та інноваційним розвитком, підтвердженням чому є низка ґрунтовних праць таких авторів як Ю. Багал [2] щодо інвестиційного характеру забезпечення реалізації інноваційної моделі розвитку та науково-технічних факторів економічного зростання; І. Одотюк [3] та В. Семиноженко [1] щодо важливості вагомих структурних трансформацій у системі сучасних відтворювальних процесів в економіці; О. Рогач [4]

в частині дослідження причин та наслідків міжнародного руху капіталу; В. Осецький [5], Д. Черваньов [6] у аспектах дослідження залежності інвестиційної діяльності та реалізації інвестиційних інтересів інвесторів у визнанні конкурентоспроможності національної економіки та багато інших дослідників.

Постановка завдання. Незважаючи на багатоаспектність наукових досліджень в сучасних наукових дискусіях переважає загальний підхід до дослідження ролі іноземних інвестицій в економічних процесах, тоді як низка питань щодо їх впливу та загальний перебіг економічних процесів у динамічному зовнішньому середовищі потребує постійної уваги та комплексної оцінки.

Метою даної роботи є оцінювання впливу іноземних інвестицій на загальноекономічні процеси в національній економіці з позицій компромісу інтересів між реципієнтом та інвестором для підвищення інвестиційної привабливості національної економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. У процесі розвитку кожна країна потребує залучення значного обсягу інвестицій для забезпечення розвитку та підвищення добробуту населення. В умовах дефіциту внутрішніх ресурсів, національна економіка потребує зовнішніх надходжень, серед яких найвагомішого значення набувають кошти іноземних інвесторів, які мають змогу стати рушійною силою для змін в економіці України в цілому. Проте варто зазначити, що для досягнення ефективності інвестицій важливого значення мають саме напрями їх вкладення. Тим самим, доцільно зробити наголос на тому, що вплив іноземних інвестицій на розвиток країни є важливим та актуальним в умовах сьогодення.

Незважаючи проголошення стратегічних напрямів, орієнтованих на науково-технологічне оновлення економіки України в рамках Стратегії інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів, головною перешкодою до інноваційного зростання є низка проблем, невіршення яких сприятиме подальшій руйнації економічного підґрунтя розвитку країни: деформованість структури економіки країни, домінування низько технологічних галузей, незацікавленість внутрішніх інвесторів у нових технологіях, практично відсутній вплив держави на інвестиційні процеси в економіці та інші.

Відомо, що інвестиційні та інноваційні процеси в економіці тісно пов'язані між собою, адже інноваційний розвиток потребує залучення значних ресурсів. Відповідно, тенденція дефіциту внутрішніх джерел фінансування зумовлює об'єктивну необхідність у залученні зовнішніх, зазвичай у формі прямих іноземних інвестицій.

Вважається, що прямі іноземні інвестиції (ПІІ) свідчать про зацікавленість іноземного інвес-

тора на довготривалу перспективу діяльності, що передбачає володіння ним не менше 10% статутного капіталу, чим вони відрізняються від портфельних інвестицій [7]. Крім того, іноземні інвестори можуть приносити з собою управлінські ноу-хау, технології та мережі постачальників і покупців, а відтак підвищувати продуктивність та рентабельність підприємств із ПІІ. Така довгострокова зацікавленість інвестора у здійсненні ПІІ розглядається у більшості випадків підтвердженням високої інвестиційної привабливості країни. Україна у цьому контексті володіє значним потенціалом для залучення інвестицій: природні ресурси, сприятливі природні умови, висококваліфікована робоча сила тощо. Водночас, реальна роль ПІІ в економіці України значно менш зрозуміла.

Як засвідчують дані рисунку 1, характерною тенденцією 2010-2014 рр. є зростання обсягів прямих інвестицій в Україну. За даними офіційної статистики, інвестиції з України впродовж всього періоду складають меншу суму аніж інвестиції в Україну, а загальною тенденцією їх динаміки є тяжіння до зменшення. Найбільшого значення ПІІ досягли у 2014 р. (станом на 01.01.2014 р. цей показник склав 53704,0 млн. дол.), проте вже з наступного періоду простежується негативна тенденція зменшення обсягів залучення іноземних інвестицій в економіці України. Таке скорочення однаковою мірою пов'язане із знеціненням української гривні та збитками підприємств упродовж цих років, а також пояснюються складним становищем країни внаслідок нестабільної ситуації на Сході України та відсутності необхідних економіко-правових реформ, що суттєво позначається на інвестиційній привабливості країни.

Аналізуючи географічну структуру прямих іноземних інвестицій слід зазначити, що вона формується під впливом багатьох чинників, пов'язаних з загальною динамікою зовнішньоекономічних зв'язків та формуванням переліку країн-стратегічних партнерів. Згідно з аналізом країн походження ПІІ, більшість ПІІ заходять в Україну через великі фінансові центри та, ймовірно, походять із іноземних країн. Станом на 01.01.2018 року ПІІ в Україну з Великої Британії (6,2%), Німеччини (5,3%), Росії (2,5%), Франції (2,3%). Водночас, 20,2% ПІІ походили з Нідерландів, ще 28,3% – із Кіпру (рис. 2). На думку більшості експертів, така ситуація може означати, що лівову частину ПІІ складають «кругові ПІІ», які спершу були виведені з території України з використанням переваг офшорних юрисдикцій, а потім були спрямовані в Україну через фінансові центри, зокрема Кіпру. Разом з тим, не всі ПІІ в Україні слід ототожнювати з «круговими». Слід зазначити, що завдяки лояльному регулюванню та низьким податкам інвестори з інших країн також використовують великі фінансові центри у своїй діяльності.

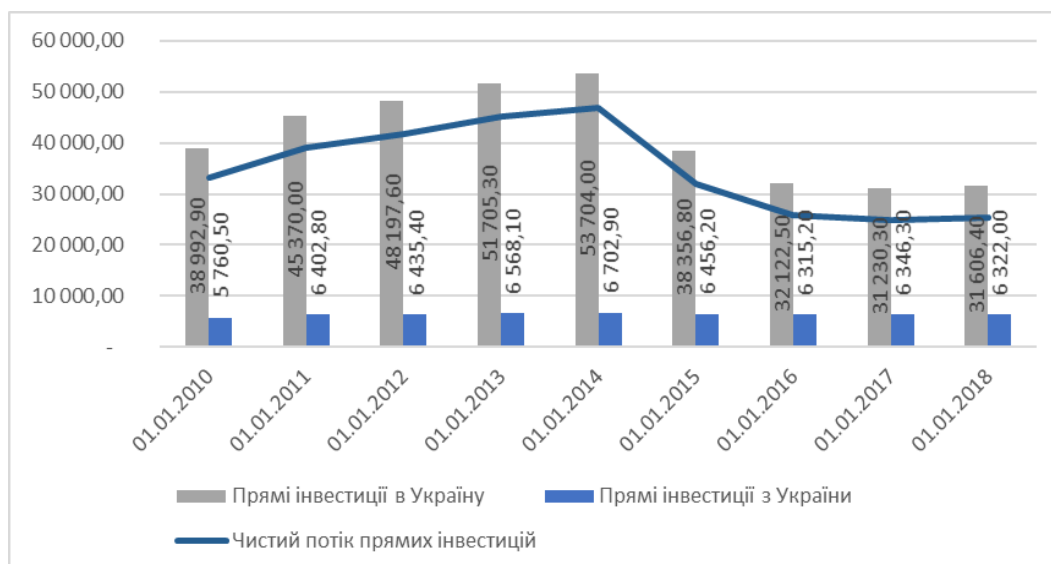

Рис. 1. Динаміка прямих іноземних інвестицій впродовж 2010-2018 рр., млн. дол. США

* Дані наведені без тимчасово окупованих та анексованих територій

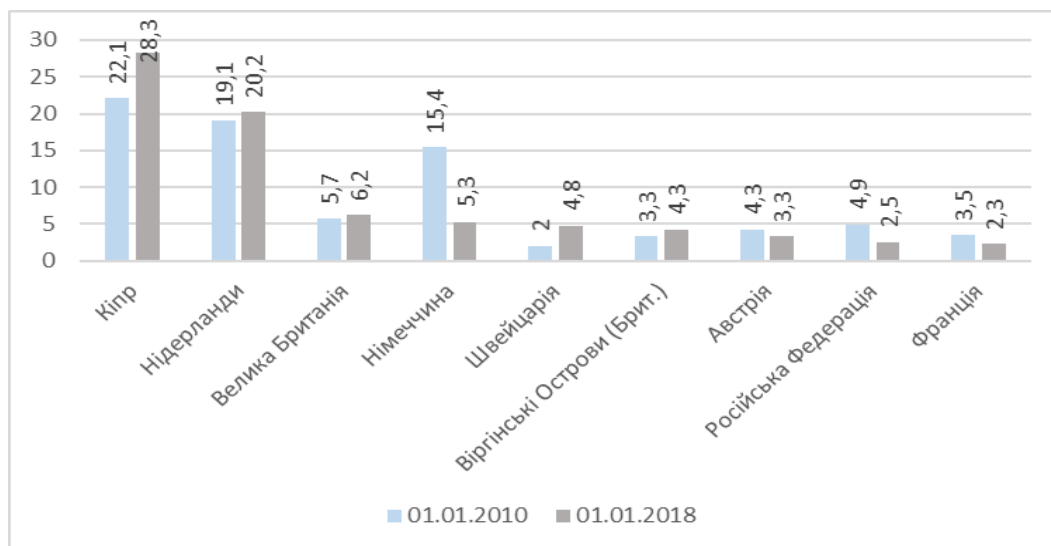

Рис. 2. Географічна структура прямих іноземних інвестицій 2010 р. та 2018 р. за найбільшими країнами-інвесторами, у % до загального обсягу

Проте, як засвідчують дані рисунку 2, обсяг ПІІ з ознаками офшорних юрисдикцій має зростаючу тенденцію. Так на 01.01.2010 р. загальний обсяг ПІІ з Кіпру, Нідерландів та Віргінських островів становив 44,5%, а вже на початок 2018 року – 52,8% загальних ПІІ в Україну.

Аналіз інтересів іноземних інвесторів щодо видів економічної діяльності (рис. 3) показує, що ПІІ зосереджені у промисловості (харчова, металургійна, виробництво гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції), торгівлі, операціях з нерухомим майном та фінансовій і страховій діяльності. За цими видами діяльності обсяги надходжень ПІІ є найбільшими і в цілому складала у 2010 р. 82,4% від загаль-

ного обсягу всіх ПІІ в Україну, а в 2018 р. 72,3%. Вочевидь, саме ці види діяльності забезпечують переваги в продуктивності праці та прибутковості діяльності. Однією з причин такої ситуації, може також бути зосередження в цих видах діяльності значної частки «кругових ПІІ», що в цілому може призводити до недооцінки реального економічного впливу ПІІ. У цьому контексті варто також відзначити, що попри залучаються ПІІ у високоприбуткові види економічної діяльності, вони не зміцнюють конкурентні позиції країни на світових ринках. Надмірні ПІІ у фінансовий сектор, торгівлю та ринок нерухомості, з одного боку, наповнюють фінансову систему обіговими коштами, але з іншого – не створюють умов для інтенсивного роз-

витку національної економіки. Така структура ПІІ не сприяє повній інтеграції України у глобальні ланцюги доданої вартості та є вагомою причиною низького відсотка експорту високотехнологічної продукції України серед країн світу – 7,2% промислового експорту країни. Невідповідність ПІІ національним потребам модернізації економіки, сприянню експорту високотехнологічної продукції призводить до закріплення на світовому ринку сировинної спеціалізації економіки країни, адже більш ніж половина загального обсягу виробленої промислової продукції припадає на сировинний, матеріальний та енергетичний сектори.

Для більш детального дослідження впливу іноземних інвестицій на загальний перебіг економічних процесів в Україні, доцільно скористатися методом кореляційно-регресійного аналізу, що дасть змогу підтвердити чи спростувати гіпотезу про важливість участі іноземних інвестицій у активізації загально-економічних процесів в національній економіці. З цією метою встановимо щільність зв'язку між двома варіантами результативних ознак (в даному випадку, Y_1 – обсяг ВВП на душу населення, у ПКС (дол. США), Y_2 – безробіття, загальна (% від загальної робочої сили, за модельованою оцінкою МОП) та факторними величинами x_1 – витрати на інновації промислових підприємств за кошти інвесторів-нерезидентів, млн. дол. США, x_2 – чисті інвестиції в нефінансові активи (% від ВВП) та x_3 – прямі іноземні інвестиції, чистий приплив (% ВВП).

З метою перевірки зазначеної гіпотези для застосування методу використаємо програмний пакет Microsoft Excel, а також статистичні дані за період 2000-2017 рр., розміщені на офіційному

сайті Державної служби статистики України та офіційних даних Світового банку (табл. 1).

Загальні підсумки проведеного аналізу з використанням пакету «Аналіз даних» представлено у табл. 2, табл. 3 та табл. 4.

Слід відзначити, що згідно з даними кореляційної матриці (табл. 2), мультиколінеарність між основними факторними величинами відсутня, що сприяє отриманню достовірних даних для перевірки сформульованої наукової гіпотези щодо впливу ПІІ на загально-економічні процеси в Україні.

Результати проведеного кореляційно-регресійного аналізу щодо впливу основних варіантів залучення іноземних інвестицій на динаміку показника ВВП на душу населення, свідчать про порівняно незначний вплив іноземних інвестицій на загальну тенденцію макроекономічного зростання в Україні, що описано у даному розрахунку обсягом ВВП на душу населення за паритетом купівельної спроможності у дол. США.

Наведені у таблиці 3 дані засвідчують, що при зміні обсягів іноземного інвестування за факторними ознаками x_1 та x_2 на 1 млн. дол США, обсяги ВВП на душу населення зменшуються. Таким чином, доцільно констатувати, що використання іноземних інвестицій як витрат на інновації промислових підприємств призводить, а також їх спрямування у чисті нефінансові активи не дає економіці країни бажано імпульсу для розвитку, що частково підтверджує «круговий характер» іноземного інвестування в національній економіці та неефективність використання цих ресурсів для реальних зрушень в економіці. Аналогічні процеси спостерігаємо і щодо впливу іноземного інвестування на зайнятість населення в Україні (табл. 4).

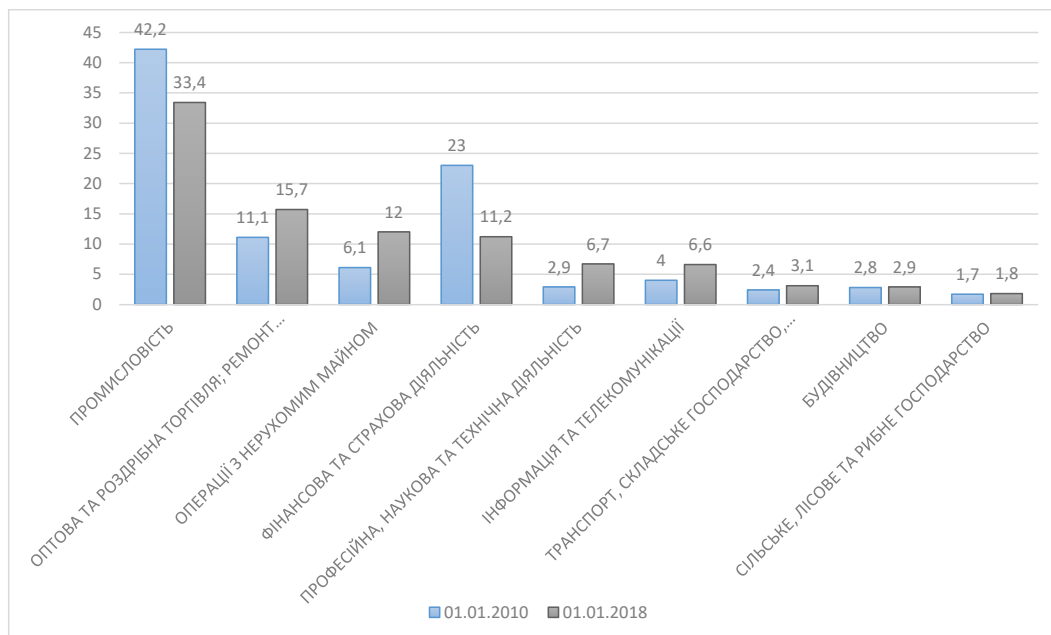

Рис. 3. Пріоритети ПІІ за видами економічної діяльності у 2010 р. та 2018 р., у % до загального обсягу ПІІ в Україні

Таблиця 1

Детермінанти визначення впливу ПІІ на загальний перебіг економічних процесів в економіці України впродовж 2000-2017 років

Роки	Витрати на інновації промислових підприємств за кошти інвесторів-нерезидентів, млн.дол.США (x1)	Чисті інвестиції в нефінансові активи (% від ВВП) (x2)	Прямі іноземні інвестиції, чистий приплив (% ВВП) (x3)	Обсяг ВВП на душу населення, у ПКС (дол.США) (Y1)	Безробіття, загальна (% від загальної робочої сили) (за модельованою оцінкою МОП) (Y2)
2000	24,48	1,37	1,90	3 817,51	11,71
2001	10,89	1,10	2,09	4 303,36	11,06
2002	49,58	1,35	1,64	4 646,84	10,14
2003	24,38	1,33	2,84	5 225,77	9,06
2004	21,13	1,51	2,65	6 062,09	8,59
2005	30,83	0,80	9,07	6 485,63	7,18
2006	34,89	0,76	5,21	7 227,73	6,81
2007	63,72	0,88	7,15	8 033,27	6,35
2008	21,19	0,80	5,95	8 423,70	6,36
2009	194,10	0,40	4,07	7 267,42	8,84
2010	303,90	0,57	4,74	7 664,40	8,10
2011	7,15	0,61	4,42	8 281,87	7,86
2012	124,49	0,60	4,65	8 481,78	7,53
2013	156,79	0,48	2,46	8 647,99	7,17
2014	11,67	0,23	0,63	8 710,75	9,27
2015	2,68	0,14	3,35	7 972,44	9,14
2016	0,92	0,63	3,69	8 289,71	9,35
2017	4,05	0,62	2,52	8 693,69	9,51

Таблиця 2

Кореляційна матриця перевірки наукової гіпотези

	x1	x2	x3	Y1	Y2
x1	1				
x2	-0,25747	1			
x3	0,139034	-0,11927	1		
Y1	0,175382	-0,79773	0,25618	1	
Y2	-0,24012	0,312221	-0,7276	-0,63494	1

Наведені у таблиці 4 дані засвідчують, що при зміні обсягів іноземного інвестування за факторними ознаками x1 та x3 на 1 млн. дол США, динаміка рівня безробіття лише погіршується. Таким чином, доцільно констатувати, що в ході такого використання потенціалу іноземних інвестицій нові робочі місця практично не створюються, а прагнення максимізувати власний прибуток лише створює створенню додаткової соціальної напруги в суспільстві, а отже не дає економіці стимулу до довгострокового розвитку.

У цьому контексті слід відмітити, що результати дослідження не лише спростовують гіпотезу про визначальний вплив іноземних інвестицій на економічний розвиток країни, але й дають змогу обґрунтувати висновок про недоцільність запровадження пільгових режимів іноземного інвестування, повніше відкриття внутрішнього ринку,

створення додаткових преференцій іноземним інвесторам, які все частіше обґрунтовуються у науковій літературі останніх років, зокрема у [10, с. 8] без чітких критеріїв спрямування цих ресурсів у визначені напрями, які б дійсно давали позитивні результати та використовували б іноземні інвестиції як важливий ресурс економічного зростання.

Висновки з проведеного дослідження. Іноземні інвестиції спроможні забезпечувати високий рівень використання сучасних інноваційних технологій, випуск конкурентоспроможної продукції, отримання передового і прогресивного досвіду стосовно функціонування світової ринкової економіки, повнішу інтеграцію національного товаровиробництва у світові економічні процеси. Разом з тим, для забезпечення відповідного рівня стимулювання інвестиційної діяльності необхідно створити ефективну систему їх залучення та вико-

Результати аналізу впливу іноземних інвестицій на динаміку обсягу ВВП на душу населення, у ПКС (дол. США)

Дисперсійний аналіз					
	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>Критерій Фішера (F)</i>	<i>Значимість F</i>
Регресія	3	30311101	10103700,29	9,270000375	0,001246586
Залишок	14	15259094	1089935,262		
Всього	17	45570195			
	<i>Коефіцієнти</i>	<i>Стандартна похибка</i>	<i>t-статистика</i>	<i>P-Значення</i>	
Y-перетин	9230,88704	810,83003	11,38449086	1,8331E-08	
Змінна X 1	-1,027553446	3,1982304	-0,32128812	0,752738401	
Змінна X 2	-3238,014254	657,76799	-4,92273004	0,000224569	
Змінна X 3	131,9427194	122,35954	1,078319859	0,299120305	
Регресійна статистика					
Множинний R	0,815568444				
R-квадрат	0,665151887				
Нормований R-квадрат	0,593398719				
Стандартна похибка	1043,999647				
Спостереження	18				

Таблиця 4

Результати аналізу впливу іноземних інвестицій на динаміку рівня безробіття (% від загальної робочої сили) (за модельованою оцінкою МОП)

Дисперсійний аналіз					
	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>Критерій Фішера (F)</i>	<i>Значимість F</i>
Регресія	3	23,37955	7,793183	6,676471	0,005012
Залишок	14	16,34165	1,167261		
Всього	17	39,7212			
	<i>Коефіцієнти</i>	<i>Стандартна похибка</i>	<i>t-статистика</i>	<i>P-Значення</i>	
Y-перетин	9,965992	0,839099	11,87701	1,07E-08	
Змінна X 1	-0,00169	0,00331	-0,50958	0,618282	
Змінна X 2	0,789163	0,680701	1,159339	0,26571	
Змінна X 3	-0,50304	0,126626	-3,97269	0,001388	
Регресійна статистика					
Множинний R	0,767197				
R-квадрат	0,588591				
Нормований R-квадрат	0,500432				
Стандартна похибка	1,080398				
Спостереження	18				

ристання в інтересах розвитку національної економіки. Саме окреслений аспект розгляду проблеми іноземних інвестицій дав змогу сформулювати та перевірити наукову гіпотезу про визначальність впливу іноземних інвестицій на динаміку економічного розвитку країни.

У ході дослідження було виявлено надмірні ПІІ у фінансовий сектор, торгівлю та ринок нерухомості, що в цілому характеризує відстороненість іноземних інвесторів від інтенсивного розвитку національної економіки. Така структура ПІІ не сприяє повній

інтеграції України у глобальні ланцюги доданої вартості та є вагомою причиною низького відсотка експорту високотехнологічної продукції України. Диференціація надходжень ПІІ в розрізі країн дала підстави підтвердити загальну тенденцію збільшення серед ПІІ «кругових» інвестицій, та обґрунтувати висновок про недоцільність застосування нерегульованих податкових преференцій без чіткого визначення умов залучення ресурсів іноземних інвесторів. Досвід України у цьому контексті ще у 1990-х років виявився негативним, що було

пов'язано зі зловживанням пільгами (ухилення від сплати податків, створення підприємств з надзвичайно малими розмірами інвестицій з метою одержання гарантованих державою податкових пільг) та появою псевдоінвесторів.

На підтвердження цієї позиції було проведено перевірку гіпотези про їх визначальний вплив іноземних інвестицій на економічні процеси в економіці України. Перевірка окресленої гіпотези не дала змоги підтвердити вагомість впливу іноземних інвестицій на позитивну динаміку ВВП на душу населення, у ПКС (дол. США) та скорочення загального рівня безробіття (% від загальної робочої сили, за модельованою оцінкою МОП). Це додатково посилює аргументованість існування серед ПІІ лівової частки «кругових інвестицій» повернутих через офшорні юрисдикції в національну економіку.

Таким чином, стан справ у сфері іноземного інвестування нині не відповідає необхідному відтворювальному рівню, що є своєрідним маркером інвестиційної політики, яка проводиться країною. Сьогодні необхідно змінити тактику та вживати активних заходів із залучення іноземних капіталів у створення конкурентоспроможної продукції, створення нових високотехнологічних виробництв та робочих місць, перегляд практики відшкодування ПДВ щодо експорту готової продукції з високим вмістом доданої вартості, створеної на території України, а також розробити низку підібних економічно вигідних для національної економіки та національних інтересів України заходів захисту добросовісної конкуренції на внутрішньому ринку.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Семиноженко В.П. Структурна революція в економіці як категоричний імператив сучасної політики України. Інновації: проблеми науки і практики: монографія. Х.: Вид-во ІНЖЕК. 2006. С. 9-26.
2. Бажал Ю. М., Одотюк І.В. Інвестиційні ресурси та пріоритетні напрями інноваційного розвитку // В кн.: Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку / За ред. акад. НАН України В. М. Гейця. К.: Ін-т екон. прогнозів. Фенікс, 2003. С. 684-694.
3. Одотюк І.В. Технологічна структура промисловості України: реалії та перспективи розвитку. К., 2009. 304 с.
4. Рогач О. Міжнародні інвестиції: Теорія та практика бізнесу транснаціональних корпорацій. К.: Либідь, 2005. 720 с.
5. Осецький В.Л. Інвестиції та інновації: проблеми теорії і практики. Монографія. К.: ІАЕ УААН, 2003. 412 с.
6. Черваньов Д.М., Нейкова Л.І. Менеджмент інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств України: Монографія. К.: Т-во "Знання", КОО, 1999. 514 с.
7. OECD Science, (2017). Technology and Industry Scoreboard 2017. URL: <https://www.oecd.org/sti/oecd-science-technology-and-industry-scoreboard-20725345.htm> (актуально на 15 березня 2018 р.)
8. Державна служба статистики України (2018). [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
9. World Bank (2018). World Development Indicators database. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://data.worldbank.org/indicator/>.
10. Табінський В.А., Барабаш Н.М., Білодід К.В. Стан інвестиційної діяльності в Україні. Економіка і суспільство. Випуск № 9. 2017. С. 3-8.